

Majidov Umedjon Abduraxmonovich

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

o‘zbek tili va adabiyoti universiteti magistranti

majidovumedjon1985@gmail.com

Annotatsiya: “Boburnoma” Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan yozilgan tarixiy va adabiy asar bo‘lib, uning nafis nusxalari boy miniatyuralar va san‘at bilan bezatilgan. Bu qo‘lyozmalar davrning madaniyati va ijtimoiy hayotini aks ettiradi. “Boburnoma”ning nozik nusxalari asarni nafaqat tarixiy hujjat sifatida, balki san‘at asari sifatida ham o‘rganish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: Boburnoma, Zahiriddin Muhammad Bobur, nafis nusxalar, miniatyura, qo‘lyozma, tarixiy asar, adabiy asar, san‘at, madaniyat, ijtimoiy hayot.

Annotation: “Boburnama,” written by Babur, is a historical and literary work, with refined manuscripts adorned with exquisite miniatures and art. These manuscripts reflect the culture and social life of the era, making “Boburnama” significant not only as a historical document but also as a work of art.

Key words: Baburnama, Zahiriddin Muhammad Babur, refined manuscripts, miniatures, manuscript, historical work, literary work, art, culture, social life.

“Boburnoma” – Zahiriddin Boburning (1483-1530) chig‘atoy lafzi, turkiy tilda yozgan, jahon adabiyoti tarixida o‘z nomini bardavom va boqiy qoldirgan nodir va mashhur asaridir. “Boburnoma”da Bobur saltanatining boshidan to vafotigacha bo‘lgan xotiralari, qaydlari, nutqlari va hayot tarzi to‘g‘risida batafsil ma’lumot berilgan. Asarda o‘z davrining Turkiston, Afg‘oniston va Hindistonda sodir bo‘lgan voqealar, hodisalar va tarixiy o‘zgarishlar, o‘sha davrning mashhur shaxslarining tarjimai hollari tasvirlangan siyosiy, tarixiy, geografik, ilmiy va adabiy ma’no mavjud. “Boburnoma”da muallif o‘zining zaif tomonlarini,

muvaffaqiyatsizliklarini yashirmay, yoshligidan to umrining oxirigacha bo'lgan hikoyalarini bayon qilgan. Kitob shunchaki uning shaxsiy hayotini maqtash emas, balki uning ohangi shunchalik mo'tadil va betarafki, tanqidiy o'quvchi uni tajribali va jasur askar yoki sulola asoschisining xotiralari deb hisoblamasligi aniq. Biroq, batafsilroq o'rganish bilan, voqeani tushunish mumkin. Bobur o'zining asl qiyofasini yoki do'st-dushmanlarini tasvirlashda mutlaqo xolis bo'lgan deb da'vo qilib bo'lmaydi. Masalan, Shayboniyxonning ahvolini tasvirlashda uning o'z his-tuyg'ulari ta'siriga tushib, Shayboniyxonning obro'-e'tiborini ataylab pasaytirganini yaxshi anglash mumkin. Kitobda muallifning voqealarni o'rganishdagi yuksak iste'dodi, tasvirlashda tahliliy qobiliyati namoyon bo'ladi. Badiiy asarlarni tushuntirish va tasvirlash har bir hududning o'simlik va hayvon turlari hamda jamoaviy psixologiyasi, shaxsiy kayfiyatining ifodasi har tomonlama ko'zga tashlanadi. "Boburnoma"ni sodda va qayta ko'rib chiqilgan tili, tabiiy ohangi, rang-barang va jonli tasvirlari bilan chig'atoy lafzining eng yaxshi namunalaridan biri, turkiy tilning eng ta'sirli nasriy asarlaridan biri deb hisoblash mumkin.

"Boburnoma" aslida dunyo hukmdorlari uchun amaliy ko'rsatma va dastur bo'lib, ilm olishda yaxshi qo'llanmadir. Unda hayotiy tajribalar, zamon talabalari uchun to'g'ri fikrlar va qarashlar mavjud.

Dunyoning ayrim kutubxonalarida "Boburnoma" kitobining turkcha matnining bir nechta nusxalari mavjud. Jumladan, ularning bir nusxasi rus kutubxonalaridan birida (***Kehr nusxasi***) saqlanib kelinmoqda. N.Ilminskiy 1857 yilda Qozon shahrida ruscha tarjimasi bilan birga ushbu nusxadan foydalangan holda turkcha asl nusxasini birinchi marta nashr etgan. Ushbu tarjima asosida 1871 yilda Parij shahrida (*Fransiya*) "**Boburnoma**" ning fransuz tilidagi tarjimasi A.A.Pavet de Kurteyl tomonidan nashr qilingan.

Bundan tashqari, Hindistonning Haydarobod shahridagi Salar Jang kutubxonasida XIX asr oxirida A.S.Beverij tomonidan va qolgan bir qismi esa 1905 yilda E.T.V.Gibb yodgorligida tarjima qilingan (*faksimil*) "Baburnoma" nusxasi mavjud. Tarjimalar Gollandiyadagi Brill nashriyoti tomonidan

10+107+382 sahifada chop qilingan.

Shuningdek, ushbu asar 1960 yilda **Toshkent, Qozon va Leyden** nashrlari asosida kirill alifbosida olim Porso Shamsiyevning sa'y-harakati bilan nashr etilgan. Afg'oniston fanlar akademiyasi tomonidan arab alifbosi bilan Kobulda doktor Shafiqa Yorqin sa'y-harakatlari bilan asarning turkcha matnida Kobul bilan bog'liq voqealarning tadqiqot nashriga asos solingan.

“Boburnoma” ning “13” va “1329” raqamlari ostidagi qo'lyozmalari O'zbekiston Respublikasi fanlar akademiyasi Qo'lyozmalar instituti kutubxonasida, Xitoy Xalq Respublikasining Qo'lyozmalar institutida “2016” raqami bilan saqlanmoqda. Tojikiston Respublikasi Dushanbe shahrida “685.D” raqami bilan va “117.D” raqami bilan Rossiya fanlar akademiyasining Osiyo xalqlari instituti – Sankt-Peterburg kutubxonasida hamda “EUL.O.205” raqami bilan Edinburg-Angliya universiteti kutubxonasida ham saqlanadi.

Eng oxirgi versiyadagi tarjimasi Tehron universiteti markaziy kutubxonasida “3296” raqami bilan saqlanadi. “Baburnoma” ning turkcha matnidagi yana bir nozik nusxasi XV- XVI asrlarda (*muallif davri*) yozilgan Ehson Doneshning Pokistondagi Lahor shaxsiy kutubxonasida ham mavjud. Bu nusxada bir nechta versiyalar bor, jumladan: “Olamgir shohi 1004” va “Ko'rilgan 28 Shahr Rajab, 26 Jalus”.

Temuriylar podshohi Jaloliddin Muhammad Akbarning 1588-1589 yillardagi farmoni bilan uning sarkarda va amirlaridan biri Mirzo Abdul Rahimxon tomonidan birinchi marta “Boburnoma” ning forscha tarjimasi tayyorlangan.

Ayrim kutubxonalarda ularning bir nechta nusxalari mavjud bo'lib, jumladan “75” raqami bilan (*Babriy voqealari sarlavhasi bilan, 528 bet*) va yana biri “3714” raqami bilan Britaniya muzeyining kutubxonasida bo'lib, ulardan biri hijriy 998 yilda Gorkoniy saroyining xattotlaridan biri bo'lgan Abdulloh ibn Mahmud tomonidan yozilgan.

Eng oxirgi versiyasida mashhur hind rassomlarining 68 ta miniatyurasi mavjud, masalan: Ibrohim Qahhor, Mansur Naqqosh, Farrux, Kiso, Sanoleh, Mahis, Jagnath, Behora, Thirpal, Bhavani, Siudas, Tolth, Teriya, Pars, Behangvan,

Dhanraj, Sonkar Gujarati, Banvari, Badarat va Ramdas. “Hegtane” to‘plamida boshqa bir hind rassomi ham “Boburnoma” da Boburning o‘zini chizgan. Shuni qo‘shimcha qilish lozimki, Britaniya muzeyi nashri (*Or.3714*) kartinalarining 32 ta miniatyurasi “Boburnoma miniatyuralari” nomi bilan 1969 yilda Samarqand shahrida ingliz va rus tillarida nashr qilingan.

Xon Xononning boshqa qo‘lyozmalari qatorida Hamidiya (*Hindistondagi Bahopal versiya raqami “7”*) va Hamdard jamiyati (*versiya raqami “2751”*) kutubxonalaridagi hamda Nyu-Dehli universitetdagi tarjimasiga murojaat qilishimiz mumkin.

Ta’kidlash joizki, “Boburnoma” (“*Kobul voqealari*”) asarining bir qismi yaqinda doktor Shafiqa Yorqin tomonidan fors tiliga tarjima qilingan va 2006-2007 yillarda Afg‘oniston fanlar akademiyasi tomonidan Kobul shahrida nashrdan chiqarilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. **Bobur, Zahiriddin Muhammad.** *Boburnoma*. Toshkent: O‘zbekiston FA, 1960; yoki boshqa nashrlar.
2. **Babur, Zahiriddin Muhammad.** *Baburnama*. Translated by Annette Susannah Beveridge. London: Luzac & Co., 1922. (Ingliz tilidagi klassik tarjima).
3. **Sultonov, M.** *Bobur va uning davri*. Toshkent: O‘qituvchi, 1994. (Bobur hayoti va davriga oid manba).
4. **Allworth, Edward.** *The Baburnama: Memoirs of Babur, Prince and Emperor*. New York: Oxford University Press, 1996. (Ingliz tilida tahliliy manba).
5. **Sami, Shamsuddin.** *Bobur: Hayot va ijod*. Toshkent: Ma’naviyat, 2000. (Boburning hayoti va ijodiga oid o‘zbek tilidagi manba).
6. **Kadirov, M.** *Boburnoma va uning badiiy tasviri*. Toshkent: Fan, 1983. (Asarning badiiy tahlili).
7. **Briggs, John.** *The History of India as Told by Its Own Historians: The Muhammadan Period*. London: Trübner & Co., 1867. (Hindiston tarixi va Bobur haqidagi ma’lumotlar).